

11. VERBIJÄRJESTELMÄ

(Thomsen 1984: §221–301; Edzard 2003: 71–90; Jagersma 2010: 285–376; Foxvog 2011: 61–68)

Verbijjärjestelmää voidaan pitää sumerin kieliopin vaikeimpana osa-alueena. Seuraavien käsitteiden kertaaminen saattaa olla hyödyksi.

Transitiivisuus: Yleensä kielissä verbit jaetaan pakollisten argumenttiensa perusteella intransitiivisiin, transitiivisiin ja ditransitiivisiin verbeihin.

- 1) Intransitiiviverbit ovat yksiargumenttisia. Ne vaativat pakolliseksi argumenttikseen ainoastaan subjektin. Tällaisia verbejä ovat muun muassa *juosta*, *istua*, *seistä* ja *itkeä*.
- 2) Transitiiviverbit edellyttävät argumenteikseen subjektin ja objektin. Suomessa tällaisia verbejä ovat esimerkiksi *rakastaa*, *rakentaa* ja *löytää*.
- 3) Ditransiiviverbeillä on kolme argumenttia: subjekti, objekti ja jonkinlainen adverbiaali, kuten epäsuora objekti. Yksi esimerkki ditransitiivisesta verbistä on *antaa*, jossa subjekti merkitsee antajaa, objekti annettavaa asiaa ja epäsuora objekti annettavan asian vastaanottajaa.

Toisin kuin suomessa ja useissa Euroopan kielissä, sumerissa verbien transitiivisuus ei määräydy leksikaalisesti. Verbit ovat sen sijaan perusluonteeltaan transitiivisesti neutraaleja ja niiden argumenttirakenne määräytyy sen mukaan kuinka niitä taivutetaan. Sumerissa *gi*₄ voi siis tarkoittaa *palaamista* ja *palauttamista*.

Aspektuaalisuus: Sumerissa ei futuuria lukuun ottamatta ole aikamuotoja sanan varsinaisessa merkityksessä. Tapahtumia ei pyritä kuvaamaan menneessä tai kuluvassa ajassa, vaan fokus on pikemminkin siinä, onko tapahtuma edelleen käynnissä vai saatettu loppuun. Päättynyttä toimintaa kuvataan perfektiivisellä aspektilla ja viittaushetkellä käynnissä olevaa tai ei vielä alkanutta toimintaa imperfektiivisellä aspektilla. Näiden lisäksi sumerissa on statiivi, jolla kuvataan asioiden tiloja ottamatta kantaa itse tapahtumaan, sen kestoon tai ajankohtaan.

Split-ergatiivisuus: Sumerin ergatiivisuutta sivuttiin jo sijamuotojen yhteydessä. Tähän mennessä on opittu, että intransitiivilauseen subjektin ja transitiivilauseen objektin sijana käytetään absoluutiivia, mutta transitiivista subjektia merkitään ergatiivilla. Esimerkkinä suomen ja sumerin yksinkertaiset intransitiivi- ja transitiivilauseet: *kuningas istui* ja *kuningas rakensi temppelin*.

	Akkusatiivikieli	Ergatiivikieli
Intransitiivi	kuningas _[NOM] istui	lugal _[ABS] ì-tuš
Transitiivi	kuningas _[NOM] rakensi temppelin _[ACC]	lugal-e _[ERG] é _[ABS] mu-dù

Verbitaivutuksen näkökulmasta tilanne on kuitenkin yllä kuvattua hieman monimutkaisempi. Taivutuksen ydinelementteinä käytetään persoonaprefiksejä ja persoonasuffikseja, jotka viittaavat joko verbin subjettiin tai objektiin. Se, kumpaan nämä viittaavat riippuu verbin aspektista ja tapaluokasta. Esimerkiksi perfektiivistä toimintaa kuvailessa persoonasuffiksit viittaavat lauseen objektiin, mutta imperfektiivitaivutuksessa näillä merkitäänkin subjektia. Voidaankin sanoa, että sumerin persoonatunnukset noudattavat perfektiivissä ergatiivijärjestelmää ja imperfektiivissä akkusatiivijärjestelmää. Tällaista ergatiivi- ja akkusatiivijärjestelmän täydennysjakaumaa on tapana kutsua *split-ergatiivisuudeksi*. Seuraavassa esimerkissä {e} on yksikön toisen persoonan persoonaprefiksi ja {en} yksikön ensimmäisen persoonan persoonasuffiksi.

	mu-	e-	šub	-en
Perfektiiv		sinä _[ERG]	pudotit	minut _[ABS]
Imperfektiiv		sinut _[ACC]	pudotan	minä _[NOM]

Huomaa, että split-ergatiivisuus ei vaikuta lauseenjäsenten merkintään millään tavalla, vaan se toteutuu ainoastaan verbitaivutuksessa. Perfektiivissä ja imperfektiivissä objekti ja subjekti koodataan siis normaalisti absoluutiivilla ja ergatiivilla.

Kongruenssi: Suomessa verbit kongruoivat vain subjektin kanssa persoonassa ja luvussa. Verbin morfologinen persoonakoodaus riippuu siis vain ja ainoastaan siitä, missä persoonassa tai luvussa lauseen subjekti on: *koira juoksee, minä juoksen, he juoksevat*. Sumerissa sen sijaan kongruenssi on monisyisempää ja lähes kaikkiin lauseenjäseniin voidaan viitata niin sanotuilla dimensionaaliprefikseillä. Suomeksi hahmotettuna lause *minä ostin sinulle omenan torilta* kuuluisi sumerilaisittain *torilta omenan sinulle-sieltä-minä-ostin-sen* (tämä on siis yksi sana!)

Modaalisuus: Moduksilla viitataan verbien tapaluokkiin, joita sumerissa muodostetaan modaaliprefikseillä. Suomessa tapaluokkia ovat indikatiivi *rakennat*, konditionaali *rakentaisit*, potentiaali *rakentanet* ja imperatiivi *rakenna!* Sumerin tapaluokkajärjestelmä on melko monimutkainen ja useat modukset ovat keskenään erilaisissa täydennysjakaumissa persoonan ja kiellon suhteen.

Diateesi: Suomessa diateesejä eli verbin pääluokkia ovat aktiivi ja passiivi. Sumerissa on kaksi passiivia: dynaaminen passiivi ilmaisee tapahtumaa (*omena syötiin*) ja staattinen passiivi tilaa (*omena on syöty*). Kumpaakin passiivia voidaan taivuttaa kaikissa persoonissa.

11.1 Ȝamȕu- ja marû-vartalot

(Thomsen 1984: 111–115; Edzard 2003: 74–78; Rubio 2007: §3; Zólyomi ym. 2016: 85)

Verbeillä on kaksi vartaloa, joita akkadilaiset kutsuivat sumerin kieliopeissaan nimillä **ȕamȕu** ja **marû** (suomeksi *nopea* ja *lihava*).²⁰⁸ Vartaloilla ei ole inherenttejä merkityksiä, vaan nämä kietoutuvat vahvasti verbin modaalisuuden ympärille. Indikatiivissa eli neutraalissa tapaluokassa ȕamȕun merkitys on perfektiivinen tai statiivinen. Karkeasti yksinkertaistettuna se kuvailee loppuun saatettua toimintaa tai jostakin sen tarkemmin määrittelemättömästä tapahtumasta aiheutunutta tilaa. Marû sen sijaan viittaa imperfektiiviseen aspektiin eli tapahtumiin, joita ei viittaushetkellä ole saatettu loppuun (tai edes aloitettu). Täsmällisemmin vartaloiden merkitykset käsitellään myöhemmin tässä luvussa.

Perfektiiv (ȕamȕu)	mu-un-gi ₄	hän palautti sen hän on palauttanut sen hän oli palauttanut sen
Statiivi (ȕamȕu)	al-gi ₄	se on palautettu se oli palautettu
Imperfektiiv (marû)	mu-ub-gi ₄ -gi ₄	hän palauttaa sitä hän palautti sitä hän palauttaa sen

Indikatiivissa tavataan sekä ȕamȕu- että marû-vartaloa, mutta useissa muissa tapaluokissa vain toinen näistä on sallittu. Esimerkiksi imperatiivit, vetitiivit ja narratiivit muodostetaan aina ȕamȕu-vartalosta, mutta kielteiset kohortatiivit, prohibitiivit ja prekatiivit käyttävät marû-vartaloa. Näitä käsitellään luvussa 15.

Verbit luokitellaan neljään luokkaan sen mukaan kuinka ne muodostavat ȕamȕu- ja marû-vartalonsa yksikössä ja monikossa. Mikäli verbillä on useampi vartalo, kutsutaan sitä monivartaloiseksi verbiksi. Erilaiset vartaloparadigmat esitellään seuraavissa alaluvuissa.

11.1.1 Säännölliset verbit

Säännölliset verbit ovat muuttumattomia, eivätkä niiden marû- ja ȕamȕu-vartalot poikkea morfologisesti toisistaan. Arviolta noin 50–70 % sumerin verbeistä on säännöllisiä: esimerkkeinä **šúm** 'antaa' ja **dé** 'kaataa (nestettä)'.

²⁰⁸ Nimet todennäköisesti viittaavat siihen, että *marû*-taivutuksessa verbimuodot ovat *ȕamȕua* pidempiä, ks. Civil 2002. Sumerilaiset nimitykset vartaloille ovat **lugud** 'lyhyt' (ȕamȕu) ja **gid** 'pitkä' (marû).

	Yksikkö	Monikko
Ḥamṭu	šúm	šúm
Marû	šúm	šúm

Yksikkö	Monikko
dé	dé
dé	dé

Tärkeä huomio: Muutamien sumerologien mukaan säännölliset verbit eivät ole muuttumattomia, vaan saavat marûssa tunnuksen {e}: Ḥ šúm ~ M šúm-e. Klassisen tulkinnan mukaan {e} on kuitenkin yksikön kolmannen persoonan tunnus. Tätä klassista tulkintaa seurataan myös tässä kirjassa.²⁰⁹

11.1.2 Reduplikoivat verbit

Reduplikoivat verbit monistuvat joko osittain tai kokonaan marû-vartalossaan. Reduplikoivien verbien osuus kaikista verbeistä on noin 25 %. Yleisiä ovat muun muassa verbit ḡar 'asettaa' ja gi₄ 'palata, palauttaa'.

	Yksikkö	Monikko
Ḥamṭu	ḡar	ḡar
Marû	ḡá-gá	ḡá-gá

Yksikkö	Monikko
gi ₄	gi ₄
gi ₄ -gi ₄	gi ₄ -gi ₄

Monien verbien kohdalla reduplikaation tarkka luonne on epäselvä, sillä monesti verbin reduplikoitu muoto kirjoitetaan samalla logogrammilla kuin sen ḡamṭu-vartalokin. On siis mahdollista, että marû-reduplikaatioissa on tapahtunut samanlaisia fonologisia muutoksia kuin muissakin sanaluokissa: **bar₆-bar₆** = **bábbar** 'valkoinen', **deli-deli** = **dedli** 'tietty'.²¹⁰ Sumerin yleisimmät reduplikoivat verbit ovat:

búr ~ búr-búr	'tulkita unia; irrottaa, vapauttaa'
dar ~ dar-dar	'jakaa kahtia'
du₇ / du₇ / ~ du₇-du₇	'puskea (sarvilla)'
gi₄ ~ gi₄-gi₄	'palauttaa; maksaa takaisin'
gul ~ gul-gul	'tuhota; -ši- romahtaa; -ta- hävittää täydellisesti'
ḡar ~ ḡá-gá	'asettaa; -ta- ottaa pois'
ù...ku ~ ku-ku	'mennä nukkumaan'
kur₉ ~ ku₄-ku₄	'astua sisään' (monikossa suppleettinen sun₅)

²⁰⁹ Klassista näkemystä puoltavat Poebel (1923), Falkenstein (1959), Thomsen (1984), Attinger (1993), Edzard (2003), Rubio (2007), Jagersma (2010) ja Zólyomi ym. (2016). Marûn tunnusta {e} puoltavat Yoshikawa (1968), Jacobsen (1988), Krecher (1995) ja Foxvog (2011).

²¹⁰ Jagersma (2010: 319–320) esittää myöhäisistä syllabisesti kirjoitetuista verbivartaloiden reduplikaatioista muutamia esimerkkejä, kuten **dug₄-dug₄** → **du-tu** /duttu/.

mú ~ mú-mú	'kasvaa'
naġ ~ na ₈ -na ₈	'juoda'
sám ~ sa ₁₀ -sa ₁₀	'-ši- ostaa; -ta- myydä'
sud /suġ/ ~ sù-sù	'olla kaukainen'
sug ₆ ~ su-su	'maksaa takaisin'
šuš ₍₂₎ ~ šú-šú, šu ₄ -šu ₄	'peittää'
tak(a) ₄ ~ da ₁₃ -da ₁₃	'jättää taakse; erota'
te-en ~ te-en-te	'(olla) viileä, viilentyä'
tuku ~ du ₁₂ -du ₁₂	'omistaa; saada haltuunsa; ba- ottaa puoliseksi'
zid ~ zi-zi	'olla kirkas'
zìg ~ zi-zi	'nousta ylös'
zu ~ zu-zu	'tietää, tuntee; -da- oppia joltakin'

11.1.3 Alternaatioverbit

Alternaatioverbeissä verbivartalot ovat keskenään hyvin samankaltaisia, mutta ħamṭussa nämä menettävät viimeisen konsonanttinsa. Tällaisia verbejä sumerissa tunnetaan kaksi tai kolme. Ne ovat è ~ éd 'mennä ulos', te/ti ~ teġ_{3/4} 'lähestyä, saapua' ja Thomsenin (1984: 114–155) mukaan ehkä ri ~ rig (yhdysverbien jälkikomponentti).

	Yksikkö	Monikko		Yksikkö	Monikko
Ḫamṭu	è	éd	te, ti	te, ti	
Marû	éd	éd	teġ _{3/4}	teġ _{3/4}	

Vaikka alternaatioverbejä yleensä pidetään omana luokkana, on myös mahdollista, että kyseessä on vain sattumalta vartaloiltaan samankaltaisia suppleettisia verbejä. Verbi è esiintyy yhdysverbissä me-téš...è 'ylistää' muodossa me-téš...i-i, mikä voi viitata sen suppleettiseen luonteeseen.

11.1.4 Suppleettiset verbit

Suppleettiset verbit ovat epäsäännöllisiä. Tällaisia ovat de₆ /fe/ 'viedä', dug₄ 'sanoa; tehdä', kur₉ 'viedä', ġen 'mennä', gub 'seistä', til 'elää', úš 'kuolla' ja tuš 'istua; asua'. Lisäksi on olemassa kaksi elollisuutensa suhteen suppleettista verbiä: til 'elää (ihmisistä)' ~ lug 'elää (eläimistä)' (monikko kummallekin on sig₇) sekä nud 'maata (ihmisistä)' ~ šed_x(NA₂) 'maata (eläimistä)'.

	Yksikkö	Monikko	Yksikkö	Monikko
Ḥamṭu	de ₆	laḥ _{4/5}	dug ₄	e / di
Marû	túm, tùm	laḥ _{4/5}	e / di	e / di
Ḥamṭu	kur ₉	kur ₉ , sun ₅	ġen	(e-)re ₇ , re ₆
Marû	ku ₄ -ku ₄	ku ₄ -ku ₄ , sun ₅	du	su ₈ , sub
Ḥamṭu	gub	šu ₄ (g), su ₈ (g)	ti, til	sig ₇ , se ₁₂
Marû	gub	šu ₄ (g), su ₈ (g)	ti, til	sig ₇ , se ₁₂
Ḥamṭu	úš	ug _{7/5}	tuš	durun _x (KU.KU)
Marû	ug _{7/5}	ug _{7/5}	dúr	durun _x (KU.KU)

Verbillä **dug₄** on epäsäännöllinen nominaalivartalo marûssa sekä monikossa. Finiitti-taivutuksessa käytetään vartaloa **e** ja nominaalitaivutuksessa vartaloa **di**.

11.2 Ḥamṭun ja marûn merkitykset

(Diakonoff 1967: 71; Thomsen 1984: 118–123; Edzard 2003: 73; Jagersma 2010: 372–380)

Luvun alussa annetut merkitykset ḥamṭulle ja marûlle perfektiivinä, statiivina ja imperfektiivinä ovat raa’asti yksinkertaistettuja, mutta pätevät kuitenkin suureen osaan tapauksista. Todellisuudessa eri vartaloiden alle kätkeytyy hyvin hienovarainen järjestelmä, jonka kaikkia vivahteita tai kehityshistoriaa ei edelleenkään tunneta täysin aukottomasti.

Ḥamṭulla ilmaistaan pääpiirteittäin seuraavia asioita:

1. Statiivia eli asioiden tilaa menneessä, kuluvasa tai tulevassa ajassa. Statiiviset verbit, kuten **me** ’olla’ ja **ġál** ’olla olemassa’ (ks. luku 12.4) esiintyvät ainoastaan ḥamṭussa.
2. Perfektiivä eli toimintaa, joka on saatettu loppuun. Usein tällaiset viittaavat menneeseen aikaan ja käännetään kaksikielisissä teksteissä akkadin preteritiiksi: **é mu-dù** ’hän rakensi temppelin’ ~ akk. *bītam ibni*. Suomessa hyvä käännös on usein imperfekti, perfekti tai pluskvamperfekti. Merkitys voi joskus olla myös punktuaalinen eli tapahtuman lyhytkestoisuuteen viittaava.
3. Tapahtumia, joiden puhuja tietää tai haluaa varmasti tapahtuvan tulevaisuudessa: **ḥé-en-zu** ’tietäköön hän tämän asian’, **ga-na-ab-dug₄** ’aion kertoa sen hänelle’. Tämä merkitys esiintyy vain modaaliprefiksien yhteydessä.
4. Tapahtumaketjun ensimmäistä toimintaa: **ù-mi-sar** ’kun olet kirjoittanut sen, (tee sitten näin ja näin)’.

Marû ilmaisee:

1. Imperfektiivä eli loppuun saattamatonta toimintaa. Tämä yleensä viittaa kuluvaan hetkeen: **ì-du-un** 'olet menossa, menet', mutta myös menneen kuvailu imperfektiivissä on mahdollista silloin, kun tapahtumia kuvaillaan kerronnallisesti: **mu-ni-kur₉-re** 'hän oli astumassa sisään'. Akkadissa marû käännetään preesensinä **é-a ì-du-un** ~ akk. *ina bītim tallak* 'menet temppeliin', ja tämä on usein myös suomeksi hyvä käännösvastine. Merkitys voi olla myös duratiivinen eli tapahtuman pitkäkestoisuutta painottava.
2. Futuuria eli tulevaisuudessa oletettavasti (mutta ei varmasti) tapahtuvaa toimintaa: **ma-šúm-me-dè-en** 'annat sen minulle tulevaisuudessa', **ḥa-ma-ab-šúm-me-en** 'sinun tulee antaa se minulle'.
3. Tapahtumia, joiden ei haluta koskaan alkavan: **nam-ma-ab-šúm-me-en** 'älä anna sitä minulle', **ba-ra-ab-šúm-me-en** 'en aio ikinä antaa sitä'.
4. Tapahtumia, joiden ajankohta on identtinen jonkin toisen tapahtuman kanssa. Yleensä tällaisessa rakenteessa on kaksi marû-muotoista verbiä: **ib-zi-re-a šu bí-ib-uru₁₂-a** '(hän, joka) pyyhkii (kirjoituksen) pois ja (näin tehdessään samalla) tuhoaa sen'.

Merkitykset voidaan summata eri ajanhetkiin suhteutettuna seuraavasti. Rinnastukset viittaavat rakenteisiin, joissa useita tapahtumia on listattu peräkkäin.

	Ḥamṭu	Marû
Mennyt aika	asioiden tila, päättynyt toiminta	käynnissä oleva toiminta, pitkäkestoinen toiminta
Kuluva aika	asioiden tila	
Tuleva aika	varma tapahtuma	toivottu tai epävarma tapahtuma
Rinnastus	peräkkäiset tapahtumat	yhtäaikaiset tapahtumat

11.3 Neutraali transitiivisuus

Sumerin verbejä voidaan taivuttaa intransitiivisina, transitiivisina ja ditransitiivisina (usein kausatiivisessa merkityksessä). On olemassa kuitenkin myös verbejä, jotka pääsääntöisesti on dokumentoitu vain yhdessä kategoriassa. Näitä on tapana kutsua *tyypillisesti intransitiiviseksi/transitiiviseksi verbeiksi*. Yleisiä tällaisia verbejä ovat intransitiiviverbi **ḡen** 'mennä' sekä transitiiviverbit **dù** 'rakentaa' ja **dīm** 'valmistaa, rakentaa'. Alla on esimerkkejä verbin **kalag** '(olla) vahva' eri merkityksistä passiivissa, intransitiivi- ja transitiivitaivutuksessa sekä kausatiivisessa ditransitiivi-

taivutuksessa. Mukaan on annettu myös näiden mahdolliset vastineet akkadiksi kaksikielisissä ja leksikaalisissa teksteissä. Akkadin muodot ovat infinitiivejä.

	Sumeri	Akkadi	Merkitys
Passiivi	ba-kalag	<i>nadnunum</i> (N)	'se vahvistettiin'
Pass. kaus.	ba-kalag	<i>šutadnunum</i> (Št ₁)	'se pantiin vahvistumaan'
Intransitiivi	i-kalag	<i>danānum</i> (G)	'hän on vahva'
Transitiivi	mu-kalag	<i>dunnunum</i> (D) ²¹¹	'hän vahvisti (sen)'
Kausatiivi	bí-in-kalag	<i>šudnunum</i> (Š)	'hän pani sen vahvistamaan (sen)'

11.4 Yhdysverbit

(Thomsen 1984: 269–272; Zolyomi ym. 2016: 61–62)

Noin kolmannes sumerin verbeistä on yhdysverbejä,²¹² jotka vastaavat muodoltaan ja merkitykseltään suomen *heittää lusikka nurkkaan* -tyyppisiä ilmaisuja. Yhdysverbit koostuvat verbistä ja yhdestä tai useammasta nominista, jotka toimivat verbin pakollisena suorana objektina tai adverbiaalina (usein obliikviobjektina). Sanakirjakäytännönä on kirjoittaa yhdysverbit niin, että substantiivi- ja verbikomponentit erotetaan toisistaan kolmella pisteellä: *šu...tag* 'koristella' (laittaa käsi koskettamaan).²¹³

Jotkut yhdysverbit muodostavat metaforisesti järkeviä kokonaisuuksia, kuten *šu zid...ġar* 'siunata' (koskettaa oikeudenmukaisella kädellä) ja *šu...lúh* 'pestä kädet' (kirjaimellisesti), mutta monesti verbien alkuperäiset kielikuvat ovat hämärtyneet: *ki...āġ* 'rakastaa' (mitata maata), *si...sá* 'panna toimeen, suoristaa' (tasata *sarvet*).

Yhdysverbejä taivutettaessa ainoastaan niiden verbiosa taipuu. Alkuosa translitteroidaan irralleen verbistä ja siihen mahdollisesti liittyneistä prefikseistä. Mikäli yhdysverbin jommankumman komponentin merkitys on hyvin abstrakti tai kokonaan tuntematon, merkitään sitä morfologisessa analyysissä lyhenteellä CVE (engl. *compound verb element*).

(78) *šu-nir ki āġa-né*

'hänen rakastettu vaakunansa (= vaakuna jolle hän on mitannut maata)'

{šu.nir ki+Ø āġ+[?]a+ane+Ø}

{vaakuna maa+ABS mitata+PP+hänen+ABS}

211 Faktitiivinen D-vartalo muuttaa intransitiiviverbejä transitiivisiksi. Valmiiksi transitiivisilla verbeillä tässä käytettäisiin G-vartaloa.

212 Laskettu PSD:n verbilistasta vertaamalla tätä Attingerin (1993) yhdysverbilistaan.

213 Keski-babylonialaisen kauden aikana kirjoitetussa kassilaissumerissa yhdysverbien alkukomponentit voidaan jättää ilmaisematta: esimerkkinä *u...ku* → *ku*.

(79) **za-gin-na šu ù-ma-ni-tag**

'kun olet koristellut (sotavaunut hopealla ja) lapis-lazulilla'

{za.gin+a šu+Ø u+mu+ba+ni+e+tag+Ø}

{lapis+LOC käsi+ABS PROS+VEN+DAT3i+LOC+sinä+koskea+DO}

Esimerkin (79) kirjaimellinen käännös on 'kun olet laittanut käden (šu) antamaan kosketuksen (tag) sille {ba} lapis lazulilla {ni}', **šu...tag** tarkoittaa 'koristella'.

Jos yhdysverbin suoran objektin paikka on täytetty direktiivissä tai absoluutiivissa olevalla pakollisella määreellä, viitataan verbin semanttiseen objektiin muilla sijoilla. Esimerkiksi verbi *rakastaa* (*jotakin*) saa semanttisen objektinsa datiiivissa tai direktiivissä tämän elollisuudesta riippuen: 'mitata maata (jollekin)'.

Seuraava lista esittää muutamien yhdysverbien pakollisten argumenttien ja semanttisten objektien sijat. Mikäli objektille on annettu kaksi sijaa, ensimmäinen viittaa elolliseen ja toinen elottomaan argumenttiin. Yhdysverbien verbikomponentit käyttäytyvät vartaloluokkansa mukaisesti. Esimerkiksi **dug₄** on suppleettinen, ti alternoiva ja **gar** reduplikoiva myös yhdysverbeissä.

Verbi	Merkitys	Pak. arg.	Sem. objekti
á...âg	'neuvoa, antaa ohjeita'	absoluutiivi	komitatiivi
ad...gi ₄	'ottaa neuvoa jostakin'	absoluutiivi	komitatiivi
âga-kâr...sig ₁₀	'valloittaa'	absoluutiivi	obliikvi
a...ru	'omistaa jollekin'	absoluutiivi	datiivi ²¹⁴
geš...tag	'uhrata'	absoluutiivi	obliikvi
giri ₁₇ šu...gâl	'osoittaa kunnioitusta'	absoluutiivi	direktiivi/datiivi
gù...dé	'kutsua nimeltä'	absoluutiivi	obliikvi
igi...bar	'katsoa, tarkkailla'	absoluutiivi	terminatiivi ²¹⁵
igi...du ₈	'katsoa'	absoluutiivi	direktiivi/datiivi
igi...kâr	'katsoa, tutkia'	absoluutiivi	direktiivi/datiivi
ki...âg	'rakastaa'	absoluutiivi	direktiivi/datiivi
ki-bé...gi ₄	'kunnostaa, restauroida'	obliikvi	absoluutiivi
mí...dug ₄	'kohdella hyvin'	absoluutiivi	obliikvi
nam...tar	'määrätä kohtalo'	absoluutiivi	adessiivi/obliikvi
nam...kud	'kirota'	absoluutiivi	komitatiivi
pa...è	'panna ilmestymään'	absoluutiivi	obliikvi
šag ₄ ...pâd	'valita'	obliikvi	absoluutiivi

214 Datiivi ilmaisee omistuksen saajaa. Se, mitä tälle omistetaan, jätetään merkitsemättä.

215 Näkemisverbeissä sijamerkintä voi vaihdella, vrt. *katsoa sisään* {ni} / *jotakin kohti* {ši}.

ši...sá	'panna toimeen'	absolutiivi	obliikvi
šu-ši...sá	'panna järjestykseen'	absolutiivi	obliikvi
šu zid...ġar	'siunata'	absolutiivi	datiivi
šu...bad /baʔ/	'ottaa haltuunsa'	absolutiivi	lokatiivi
šu...bar	'vapauttaa'	absolutiivi	adessiivi/obliikvi
šu...uru ₁₂ /ür	'pyyhkiä pois'	absolutiivi	lokatiivi

Muutamat yhdysverbit ovat semanttisesti ditransitiivisia ja morfosyntaktisesti tritransitiivisia. Nämä saavat semanttisen objektinsa lisäksi yhden pakollisen argumentin. Tällaisia monimutkaisia verbejä ovat muun muassa:

1. **šu...ti** 'vastaanottaa (jotakin) (joltakin)', jossa pakollinen elementti on direktiivissä (eloton datiivi) ja semanttinen objekti (eli vastaanotettava asia) absolutiivissa. Lähdettä eli sitä, keneltä tai miltä objekti vastaanotetaan merkitään terminatiivilla. Sanatarkasti *laittaa jokin_[ABS] koskettamaan kättä_[DIR], joka on ojennettu vastaanottajaa_[TER] kohti*.
2. **mu...sa₄** (luetaan myös **mu...še₂₁**) 'antaa nimeksi (jotakin) (jollekin)', jossa pakollinen elementti on terminatiivissa, annettava nimi absolutiivissa ja nimen saaja datiivissa tai direktiivissä, johon viitataan verbissä obliikvi-prefiksillä: *antaa jokin_[ABS] nimeksi_[TER] jollekin_[DAT]*.
3. **šu daġal...dug₄** 'suoda yltäkylläisesti (jotakin) (jollekin)', jossa pakollinen argumentti on absolutiivissa, suotava asia lokatiivissa ja vastaanottaja datiivissa tai direktiivissä riippuen tämän elollisuudesta. Sanatarkasti *määrätä laaja käsi_[ABS] suomaan jotakin_[LOC] jollekin_[DAT]*.
4. **šu...tag** 'koristella (jotakin) (jollakin)', jossa yhdysverbin alkukomponentti on suorana objektina absolutiivissa. Koristelumateriaalia ilmaistaan lokatiivilla ja koristelun kohdetta joko absolutiivilla tai käyttämällä elotonta datiivia {ba}: *laittaa käsi_[ABS] koskettamaan jotakin_[ABS/DAT] jollakin_[LOC]*. Vastaava argumenttirakenne on yhdysverbillä **šu-tag...dug₄** 'pirskotella tai suitsuttaa (jotakin) (jollakin)'.

Joissakin tritransitiivisissa verbeissä semanttista objektia ei merkitä ollenkaan. Tällainen on muun muassa **a...ru** 'omistaa jollekin lahjana': sanatarkasti *pirskottaa vettä (jollekin) (jotakin koskien)*. Pakolliseen argumenttiin viitataan absolutiivilla ja omistuksen vastaanottajaan datiivilla, mutta sitä, mitä omistetaan ei merkitä millään tavalla. Usein omistettava esine on tekstissä keskeisessä roolissa ja helppo päätellä kontekstista; toisinaan esine voi olla myös se, johon teksti on kirjoitettu!

Tämän luvun harjoitustehtävät löytyvät sivulta 316.

12. PERSONATAIVUTUS

(Jagersma 2010: §13–14; Zólyomi ym. 2016: §9)

Verbien persoonataivutuksen peruselementteinä toimivat persoonaprefiksit ja kaksi sarjaa persoonasuffikseja. Intransitiivinen taivutus on taivutuksista yksinkertaisin, sillä se käyttää ainoastaan yhtä suffiksisarjaa, joka viittaa aina verbin subjektiin. Transitiivitaivutuksessa käytetään sen sijaan kahta suffiksisarjaa sekä prefiksejä, joiden merkitykset riippuvat verbin aspektista tai tapaluokasta. Persoonaffiksien viittaussuhteet voidaan tiivistää seuraavasti:

		Prefiksit	Suffiksit	Sarja
Intransitiivi	Ḫamṭu	–	subjekti	I
	Marû	–	subjekti	I
Transitiivi	Ḫamṭu	subjekti	objekti	I
	Marû	objekti	subjekti	II

Prefiksien ja suffiksien paikanvaihto ḫamṭu- ja marû-taivutuksen välillä on tyyppilinen esimerkki *split-ergatiivisuudesta* eli ilmiöstä, jossa nominatiivi-akkusatiivi- ja ergatiivi-absolutiivi-järjestelmä esiintyvät kielessä samanaikaisesti. Sumerin transitiivinen ḫamṭu voidaan nähdä verbitaivutuksen näkökulmasta absolutiivi-ergatiivitaivutuksena, mutta marû sen sijaan nominatiivi-akkusatiivi-taivutuksena. N-A-järjestelmää käytetään marû-taivutuksen lisäksi muutamissa sumerin tapaluokissa, kuten kohortatiiveissa ja imperatiiveissa. Eri affiksien morfologiset funktiot voidaan kuvata seuraavasti:

	Prefiksit	Suffiksit
Intransitiivi	–	absolutiivi
Transitiivinen ḫamṭu	ergatiivi	absolutiivi
Transitiivinen marû	akkusatiivi	nominatiivi
Imperatiivi, kohortatiivi	akkusatiivi	nominatiivi

12.1 Intransitiivitaivutus

Intransitiivitaivutus muodostetaan käyttämällä **I suffiksisarjaa**. Ĥamṭussa taivutus hyödyntää pelkkiä persoonasuffikseja, mutta marṭussa suffiksien edessä käytetään niin kutsuttua preesens-futuurin tunnusta {ed}. Monikon elottomassa kolmannessa persoonassa verbivartalo lisäksi usein reduplikoidaan.

I Suffiksisarja			
	Yksikkö	Monikko	Ortografia
1.p.	{en}	{enden}	Vn, en _{1,3,6} , Vn/en-dè-en
2.p.	{en}	{enzen}	Vn, en _{1,3,6} , Vn/en-zé-en
3.p. eloll.	{Ø}	{eš}	Vš, éš, eš
3.p. eloton	{Ø}	REDUPLIKAATIO + {Ø}	Ø

Suffiksit saattavat laukaista rajageminaation sekä erityisesti uussumerissa ja sitä myöhemmin assimiloitua edeltävään vokaaliin. Tällöin {en} kirjoitetaan **an**, **in**, **un** tai **en**_(1,3,6) ja {eš} **aš**, **iš**, **uš** tai **eš**_(1,2). Tunnusten loppukonsonantit /š/ ja /n/ saatetaan jättää kirjoittamatta varhaisissa kielimuodoissa, sillä sumerissa ei alkujaan ollut vokaalikonsonantti-tavumerkkejä. Konsonantti /š/ kirjoitetaan kuitenkin systemaattisesti jo muinaisakkadilaisella kaudella ja /n/ alkaa vakiintua Urin III dynastian aikana. Varhaisessa uussumerissa on kuitenkin edelleen yleistä, että esimerkiksi **ba-šub-en** 'minä putosin' kirjoitetaan **ba-šub-bé** tai assimiloituneena **ba-šub-bu**. Vastaavat säännöt pätevät myös myöhemmin käsiteltävään II suffiksisarjaan.

1) **Intransitiivisessa ĥamṭussa** suffiksit viittaavat verbin subjektiin. Esimerkki-paradigmassa prefiksi {ba} on ientiivi, joka tässä ilmaisee kokijan tahdosta riippumaton toimintaa. Suluissa merkittyjä kirjoitusmerkkejä ei aina kirjoiteta.

	Ortografinen	Morfologinen	Merkitys
y.1.p.	ba-šub-(bé)-en	{ba+šub+en}	'minä putosin'
y.2.p.	ba-šub-(bé)-en	{ba+šub+en}	'sinä putosit'
y.3.p.	ba-šub	{ba+šub+Ø}	'hän/se putosi'
m.1.p.	ba-šub-(bé)-en-dè-en	{ba+šub+enden}	'me putosimme'
m.2.p.	ba-šub-(bé)-en-zé-en	{ba+šub+enzen}	'te putositte'
m.3.p.	ba-šub-(bé)-éš	{ba+šub+eš}	'he putosivat'
m.3.p. eloton	ba-šub-šub	{ba+šub+šub+Ø}	'ne putosivat'

Intransitiivisen ɣamɬun monikon kolmannen persoonan elotonta subjektia ilmaistaan usein reduplikaatiolla (80).

- (80) **piriḡ i-šed_x(NA₂)-šed_x(NA₂)** 'leijonat makasivat'
 {piriḡ+Ø i+šed+šed+Ø} {leijona+ABS NEUT+maata+maata+ne}

2) **Intransitiivinen marû** muodostetaan käyttämällä I suffiksisarjaa sekä preesens-futuurin tunnusta {ed}, joka sijoittuu verbivartalon ja persoonasuffiksin väliin. Preesens-futuurin /d/ katoaa sanan lopussa.

	Ortografinen	Morfologinen	Merkitys
y.1.p	ba-šub(-bé)-dè-en	{ba+šub+ed+en}	'minä putoan'
y.2.p	ba-šub(-bé)-dè-en	{ba+šub+ed+en}	'sinä putoat'
y.3.p.	ba-šub-bé	{ba+šub+ed+Ø}	'hän/se putoaa'
m.1.p.	ba-šub(-bé)-dè-en-dè-en	{ba+šub+ed+enden}	'me putoamme'
m.2.p.	ba-šub(-bé)-dè-en-zé-en	{ba+šub+ed+enzen}	'te putoatte'
m.3.p.	ba-šub(-bé)-dè-éš	{ba+šub+ed+eš}	'he putoavat'
m.3. eloton	ba-šub(-šub)-bé	{ba+šub+šub+ed+Ø}	'ne putoavat'

Huomioi: Verbi ḡen 'mennä' ei normaalisti saa tunnusta {ed}:²¹⁶ **ba-du-un** 'menet' {ba+du+en}, **ba-šu₈-bé-eš** 'he menevät' {ba+šu₈.b+eš}. Vokaaliin päättyvissä marû-vartaloissa tunnus saattaa olla näkymättömissä myös fonologisista ja ortografisista syistä, sillä tunnuksen /e/ katoaa vokaalin jäljessä ja /d/ sanan lopussa: esimerkkinä **mu-ku₄-ku₄** 'hän on astumassa sisään' {mu+ku₄.ku₄+ed+Ø}.

12.2 Transitiivitaivutus

Transitiivisessa taivutuksessa käytetään sekä prefiksejä että suffikseja. ɣamɬussa prefiksit viittaavat verbin subjektiin ja suffiksit objektiin. Marûssa sen sijaan affiksien viittaukset ovat päinvastaiset. ɣamɬu ja marû käyttävät lisäksi eri suffiksisarjoja: ɣamɬu muodostuu intransitiivisen taivutuksen tapaan ensimmäisellä suffiksisarjalla, mutta marûssa käytetään toista suffiksisarjaa. Seuraavassa taulukossa Ø:lla merkittyjä tunnuksia ei välttämättä aina kirjoiteta. V viittaa edeltävän vokaalin toistoon.

²¹⁶ Tällaisia keinotekoisia muotoja tavataan kuitenkin myöhäisissä teksteissä: **me-šè-àm i-du-dè-en** 'minne olet menossa?', **ki na-me-šè nu-du-dè-en** 'en ole menossa minnekään!' (Father and Son: 2–3).

	Morfologinen		
	Prefiksit	Suffiksit	
		I	II
y.1.p.	{ʔ} ²¹⁷	{en}	
y.2.p.	{e}		
y.3.p. eloll.	{n}	{Ø}	{e}
y.3.p. elot.	{b}		
m.1.p.	?	{enden}	
m.2.p.		{enzen}	
m.3.p.	objektina {nnē, b} subjektina {n...eš, b}	{eš}	{enē}

Ortografinen		
Prefiksit	Suffiksit	
	I	II
Ø, a, ù, u ₈	en _(1,3,6) Vn	
Ø, e, a, ì, ù		
Ø, Vn	Ø	e V
Ø, Vb		
?	Vn/en-dè-en	
	Vn/en-zé-en	
Ø, ne, Vb Ø, Vn, Vb	eš, éš, Vš	(e-)ne

Monikon kolmannen persoonan subjektin tunnus {n...eš} on sirkumfiksi, joka sisältää sekä prefiksi- että suffiksiosan: **mu-un-kur₉-éš** 'he veivät sisään (sen)'. Monikon ensimmäisen ja toisen persoonan prefiksejä ei varmuudella tunneta.²¹⁸ Yksikön 1. ja 2. persoonan prefiksejä ei kirjoiteta koskaan ennen uussumeria ja sitä myöhemminkin näiden merkitseminen ei ole aina itsestäänselvää.

1) **Transitiivisessa hamṭussa** subjektia merkitään prefikseillä ja objektia I suffiksisarjalla. Taivutuskaavassa vain subjekti on taivutettu. Objekti on aina yksikön kolmannessa persoonassa.

217 Yksikön ensimmäisen persoonan prefiksi näkyy pintamuodoissa hyvin harvoin ja silloinkin lähinnä ventiivin {mu} perässä vokaalin pidentymänä: **mu-ù**, **mu-u₈** tai ientiivin {ba} perässä **ba-a**. Jagersma (2010: 337) rekonstruoi tunnuksen glottaliklusiiliksi {ʔ}, mutta myös vokaalista alkuperää on joskus ehdotettu (Edzard 2003: 87).

218 Jagersman (2010: 339) mukaan erillisiä monikon 1. ja 2. persoonan prefiksejä ei ollut, vaan näinä käytettiin samoja prefiksejä kuin yksikössäkin. Erilaisista rekonstruktioista ks. Poebel (1923: 173), Falkenstein (1949: 160; 1956: 40), Edzard (2003: 88) ja Thomsen (1984: 148). Edzard & Wilcke (1976: 160, 165) esittävät dokumentoinnin m.2.p. prefiksille, joka on muodostettu sirkumfiksina m.3.p. tunnuksen tavoin: **nu-mu-[e]-š[úm]u-un-zé-en** 'ette antaneet sitä'. Foxvog ehdottaa m.1.p. prefiksiksi ***me-** (2011: 121). ETCSL c.2.2.3 sisältää muutamia m.1.p. muotoja, joista tosin ei mainita käsilläni olevassa lähdekirjallisuudessa, kuten (A) **ba-en-dè-en-gi₄** {ba+enden+gi₄+Ø} 'palautimme sen' (r. 231); (B) **mu^e-dè-lá-e-ne** {mu+[?].da+e+lá.h+enē} 'he laskevat meidät (= he laskevat sinut kanssani)' (r. 240) ja (C) **mu^e-gul-gul-lu-ne** 'he tuhoavat meidät' {mē+gul.gul+enē} (r. 241). Muoto (A) on selvästi babylonialainen innovaatio ja (B) kekseliäs komitatiivia hyödyntävä duaalinen kierto-ilmaisu. (C) ilmaisee monikollista objektia käyttäen obliikviprefiksiä {mē}, joka tässä on kirjoitettu erikoisesti ventiivillä ja foneettisella komplementilla. Vaihtoehtoinen tulkinta on **mu-e-gul-gul-lu-ne** 'he tuhoavat sinut vierelläni (= meidät)' {mu+e+gul.gul+enē}. Samassa tekstissä on tosin myös muotoja, joissa foneettista komplementtia ei ole kirjoitettu: **me-zé-er-zé-re-ne** 'gutalaiset repivät meidät' (r. 230) {mē+zir+zir+enē}. Reduplikaatio lienee verbin zir yhteydessä monikollinen.

	Ortografinen	Morfologinen	Merkitys
y.1.p.	mu(-ù)-šub	{mu+ ⁺ +šub+Ø}	'minä pudotin hänet'
y.2.p.	mu(-e)-šub	{mu+e+šub+Ø}	'sinä pudotit hänet'
y.3.p.	mu(-un)-šub	{mu+n+šub+Ø}	'hän pudotti hänet'
y.3.p. eloton	mu(-ub)-šub	{mu+b+šub+Ø}	'se pudotti hänet'
m.1.p.	?	?	'me pudotimme hänet'
m.2.p.	?	?	'te pudotitte hänet'
m.3.p eloll.	mu(-un)-šub(-bé)-éš mu(-ub)-šub	{mu+n+šub+eš} {mu+b+šub+Ø}	'he pudottivat hänet'

Monikon kolmannen persoonan elollisen subjektin ilmaisemiseen on kaksi keinoa, sirkumfiksi {n...eš} ja *kollektiivinen* prefiksi {b}. Kumpikin merkitätapa on monitulkintainen, sillä {b} sekoittuu elottomaan yksikön 3. persoonaan ja {n...eš} muotoihin, joissa subjekti on yksikön kolmannessa ja objekti monikon kolmannessa persoonassa.

Monikon 3. persoonan objektia merkitään toisinaan verbivartalon reduplikaatiolla (81). Tämä yleensä viittaa elottomaan objektiin, mutta ei täysin poikkeuksetta. Reduplikaatiota tavataan myös muiden persoonien monikollisten objektien yhteydessä persoonasuffiksien kanssa (82).

- (81) **ga-mu-ra-búr-búr** 'aion tulkita sinulle (sinun unesi)'
 {ga+mu+ra+b+búr+búr} {COH+VENT+sinulle+ne+tulkita+tulkita}
- (82) **i-ġar-ġar-re-en-ze-en** 'hän asetti teidät (kuvernööreiksi)'
 {i+n+ġar+ġar+enzen} {NEUT+hän+asettaa+asettaa+teidät}

2) **Transitiivisessa marûssa** subjektia merkitään II suffiksisarjalla ja objektia persoonaprefikseillä. Esimerkeissä verbin objekti on yksikön elottomassa kolmannessa persoonassa {b}.

	Ortografinen	Morfologinen	Merkitys
y.1.p.	mu(-ub)-šub-en	{mu+b+šub+en}	’minä pudotan sen’
y.2.p.	mu(-ub)-šub-en	{mu+b+šub+en}	’sinä pudotat sen’
y.3.p.	mu(-ub)-šub-e	{mu+b+šub+e}	’hän/se pudottaa sen’
m.1.p.	mu(-ub)-šub-en-dè-en	{mu+b+šub+enden}	’me pudotamme sen’
m.2.p.	mu(-ub)-šub-en-zé-en	{mu+b+šub+enzen}	’te pudotatte sen’
m.3.p.	mu(-ub)-šub-e-ne	{mu+b+šub+enē}	’he/ne pudottavat sen’

Muinaissumerissa monikon kolmannessa persoonassa elollisen objektin tunnuksena tavataan prefiksiä {nnē}, joka kirjoitetaan **ne** (83). Jagersman (2010: 339) mukaan muinaisakkadilaiselta kaudelta alkaen tätä voidaan merkitä myös prefiksillä {b} (84).

- (83) **ḥa-mu-ra-ne-šúm-mu** 'hänen tulee antaa heidät sinulle'
 {ḥa+mu+ra+nnē+šúm+e} {PREC+VEN+sinulle+heidät+antaa+hän}
- (84) **ḥa-mu-ra-ab-šúm-mu** 'hänen tulee antaa heidät sinulle'
 {ḥa+mu+ra+b+šúm+e} {PREC+VEN+sinulle+heidät+antaa+hän}

Prefiksiä {b} käytetään myös viitatessa elottomaan monikon kolmannen persoonan objektiin, mutta tällöin verbivartalo reduplikoidaan (85).

- (85) **ḡeš-ḥur é-a-na ma-ra-pàd-pàd-dè**
 'hän paljastaa sinulle temppelinä suunnitelmat'
 {ḡeš.ḥur é.j+ane+ak+Ø mu+ra+b+pàd+pàd+e}
 {suunnitelma temppeli+hänen+GEN+ABS VEN+sinulle+ne+paljastaa*2+hän}

3) Transitiivinen futuuri kuvaa viittaushetkellä vielä alkamatonta toimintaa. Taivutus vastaa transitiivista marû-taivutusta, mutta persoonasuffikseja edeltää preesens-futuurin tunnus {ed}. Futuurin muodot ovat erittäin harvinaisia ja ne esiintyvät lähinnä modaalisisissa ilmauksissa. Myös indikatiivissa merkitys voi olla modaalinen, kuten esimerkissä (86), jossa se ilmaisee velvollisuutta.

- (86) **iz-zi im-ma-ab-kal-la-ge-dè**
 'hänen tulee vahvistaa (vuokratun talon) seinää (tulevaisuudessa)'
 {iz.zi+Ø i+mu+ba+b+kalag+ed+e}
 {seinä+ABS NEUT+VEN+IEN/DAT'+sitä+vahvistaa+FUT+hän}

12.3 Monivartaloisten verbien taivutuksesta

Monivartaloiset eli suppleettiset, alternoivat ja reduplikoivat verbit taipuvat samalla tavalla kuin verbi **šub** edellä esitetyissä paradigmoissa, mutta verbivartalo korvataan joko monikossa, marûssa tai kummassakin asianmukaisella muodolla. Seuraavassa taulukossa esimerkkinä on suppleettisen verbin **ḡen** 'mennä' taivutus. Verbi taipuu vain intransitiivisena, eikä se saa preesens-futuurin tunnusta {ed} marûssa. Muissa monivartaloisissa verbeissä tunnus {ed} kuitenkin esiintyy normaalisti.

Ḫamtu (perfektiiv)		Marû (imperfektiiv)	
ba-ḡen-en	'menin'	ba-du-un	'menen'
ba-ḡen-en	'menit'	ba-du-un	'menet'
ba-ḡen	'hän/se meni'	ba-du	'hän/se menee'
ba(-e)-re ₇ -en-dè-en	'menimme'	ba-šu ₈ -bé-en-dè-en	'menemme'
ba(-e)-ere ₇ -en-zé-en	'menitte'	ba-šu ₈ -bé-en-zé-en	'menette'
ba(-e)-re ₇ -eš	'he menivät'	ba-šu ₈ -bé-eš	'he menevät'
ba(-e)-re ₇	'ne menivät'	ba-šu ₈	'ne menevät'

Alla oleva taulukko hahmottaa reduplikoivan verbin *gi*₄ taivutusta transitivisena. Objekti on elottomassa kolmannessa persoonassa.

Ḫamtu (perfektiiv)		Marû (imperfektiiv)	
mu(-ù)-gi ₄	'palautin sen'	mu(-ub)-gi ₄ -gi ₄ -in	'palautan sen'
mu(-e)-gi ₄	'palautit sen'	mu(-ub)-gi ₄ -gi ₄ -in	'palautat sen'
mu(-un)-gi ₄	'hän palautti sen'	mu(-ub)-gi ₄ -gi ₄	'hän palauttaa sen'
mu(-ub)-gi ₄	'se palautti sen'		'se palauttaa sen'
?	'palautimme sen'	mu(-ub)-gi ₄ -gi ₄ -in-dè-en	'palautamme sen'
?	'palautitte sen'	mu(-ub)-gi ₄ -gi ₄ -in-zé-en	'palautatte sen'
mu-un-gi ₄ -éš	'he palauttivat sen'	mu(-ub)-gi ₄ -gi ₄ -ne	'he palauttavat sen'

Jos suppleettisella verbillä on monikkovartalo, se viittaa kokijan monikollisuuteen (87). Distributiivia voidaan ilmaista reduplikoimalla verbin monikkovartalo (88).

(87) **udu é-du₆-la ba-ab-la-ḡa-na**

'hänen lampaansa, jotka (maa)tila vei pois'

{udu é.j.du₆.la+e ba+b+laḡ₄+Ø+[?]a+ane+Ø}

{lammas tila+ABS IEN+se+viedä+ne+NOM+hänen+ABS}

(88) **^da-nun-na ù di-dè im-ma-šu₄-šu₄-ge-éš²¹⁹**

'Kaikki Anunnaki-jumalat seisoivat ihmetelläkseen (Eninnu-temppeleä)'

{a.nun.ak+Ø ù+Ø di+ed+e i+mu+ba+šug+šug+eš}

{Anunna+ABS ooh+ABS sanoa+IPF_{INF}+DIR NEUT+VEN+sille+seistä+seistä+he}

219 Verbi *ù...duḡ*₄ tarkoittaa kirjaimellisesti *sanoa ooh!* Prefiksi {ba} on eloton datiivi ja viittaa ihailun kohteeseen eli temppeliin. Futuurin infinitiivi *di-dè* käsitellään luvussa 17.5.

12.4 Olla-verbit

(Thomsen 1984: 273; Jagersma 2010: 678–680, 689–703; Zólyomi ym. 2016: 60–77)

Enkliittisen kopulan ohella sumerissa on kaksi itsenäistä olla-verbiä: **ġál**, joka kuvaa olemista eksistentiaalisesti tai lokatiivisesti 'olla jossakin, olla olemassa' sekä **me**,²²⁰ joka ilmaisee predikatiivisia suhteita kuvaillen minkälaisia asiat ovat.

12.4.1 Verbi *me*

Olla-verbi **me** on statiivinen ja taipuu ainoastaan intransitiivisena **ġamṭussa**. Yleisimmin itsenäinen kopula esiintyy neutraaliprefiksin {i} kanssa, jolloin se voidaan tulkita indikatiiviksi. **me** saattaa myös harvoin esiintyä kokonaan ilman prefiksejä, kuten esimerkissä (57) sivulla 124.

Ortografinen	Morfologinen	Merkitys
ì-me-en	{me+en}	'olen, olet'
ì-me	{me+Ø} ²²¹	'on'
ì-me-en-dè-en	{me+enden}	'olemme'
ì-me-en-zé-en	{me+enzen}	'olette'
ì-me-eš _(1,2)	{me+eš}	'ovat'

Vaikka itsenäinen ja enkliittinen kopula ovatkin yleensä vapaassa vaihtelussa, on olemassa muutamia tapauksia joissa vain itsenäinen kopula on mahdollinen. Yksi tällainen tapaus on lauseyhteydet, joissa olla-verbissä halutaan ilmaista jotakin tapaluokkaa. Muutamia modaalisia verbin **me** kolmannen persoonan muotoja ovat:

Prekatiivi	hé-àm, ġé-em ²²²	'olkoon'
Narratiivi	na-nam ²²³	'onpa, eikös olekin?'
Affirmatiivi	ga-nam-me-àm ²²⁴	'on toden totta!'

220 Sanalla voi olla yhteys myös johdannossa mainittujen kosmisten *me*-voimien käsitteeseen: *olemisen* ajateltiin olevan eräänlainen jumalallisten maailmankaikkeutta ylläpitävien voimien ilmentymä (ePSD: **me** 'Being, divine properties enabling cosmic activity').

221 Kantasumerissa ehkä **ame*. Ensimmäisen tavun vokaali on säilynyt joissakin modaalisisissa muodoissa ja enkliittisen kopulan yksikön 3. persoonassa {am}.

222 {ġa+i+²ame+Ø} tässä {ġa} on prekatiivi-affirmatiivin tunnus (ks. luku 15).

223 Edzard (2003: 120) ehdottaa narratiivin syvämuodoksi {na+na+i+m(e)}, jossa Jagersman (2010: 580) mukaan on kaksi narratiivin tunnusta {na}. Verbimuoto esiintyy lähinnä eeposten alussa: **iri^{ki} na-nam** 'Olipa (kerran) kaupunki' (Enlil & Ninlil: 1). Tämä verbimuoto on leksikaalistunut ja voi saada muita modaaliprefiksejä eteenpäin: **ġé-en-na-nam** 'olipa todellakin' {ġa+i+nanam}.

224 Esiintyy vain Gudean sylintereissä. Syvämuoto on epäselvä (Jagersma 2010: 581).

Vetitiivi	ba-ra-me	'älkөөn olko'
Negatiivi	nu-me, in-nu ²²⁵	'ei ole'
Prohibitiivi	nam-me	'ei saa olla'

Esimerkki (89) havainnollistaa enkliittisen ja itsenäisen kopulan täydennysjakaumaa kieltomuodoissa. Myönteinen muoto on enkliittinen mutta kieltomuoto itsenäinen.

(89) **dub-sar an-ta-me-en lú ki-ta nu-me-en**

'Olet ylevä kirjuri, et alhainen mies (= olet taivaasta, etkä maasta)'

{dub.sar an+ta+men lú ki+ta nu+i+me+en}

{kirjuri taivas+ABL+olet mies maa+ABL NEG+NEUT+olla+sinä}

Toinen itsenäisen kopulan käyttökonteksti on konjunktio- ja relatiivilauseet (i), temporaalilauseet (ii) sekä kausaalilauseet (iii). Nämä käsitellään luvussa 18.

(i) **^dnin-urta á-taḥ-zu ì-me-a mu-ù-zu**

'Tiedän, että Ninurta on apurisi'

{nin.urta á.taḥ+zu+Ø i+me+Ø+^a+Ø mu+^a+zu+Ø}

{Ninurta apuri+sinun+ABS NEUT+on+hän+NOM+ABS VEN+minä+tiedän+sen}

(ii) **ud tur₅-ra ì-me-a** 'silloin kun hän oli sairas'

{ud tur+^a+Ø i+me+Ø+^a+^a} {kun sairas+PP+ABS NEUT+olla+hän+NOM+LOC}

(iii) **tur₅-ra ì-me-a-ke₄-éš** 'siksi, koska hän oli sairas'

{tur+^a+Ø i+me+Ø+^a+ke+éš} {sairas+PP+ABS NEUT+olla+hän+NOM+GEN+ADV}

12.4.2 Verbi *ĝál*

Verbi *ĝál* taipuu statiivisen luonteensa vuoksi vain *ḥamṭussa*. Intransitiivisena sen merkitys on 'olla olemassa' ja transitiivisena 'asettaa olemaan'. Transitiivisena se muodostaa useita yhdysverbejä, kuten *á...ĝál* 'auttaa' (asettaa voimaa), *gú ĝeš...ĝál* 'alistaa' (asettaa niska puuhun), *igi...ĝál* 'katsoa' (asettaa silmä), *inim...ĝál* 'haastaa oikeuteen' (asettaa sana) ja *kiri šu...ĝál* 'osoittaa kunnioitusta' (asettaa käsi nenälle).

Seuraavat esimerkit kuvaavat verbin käyttöä intransitiivisena (90) ja transitiivisena (91). Ensimmäisessä katkelmassa Gilgameš kyselee manalasta palanneelta

225 {i+nu+Ø} (Foxvog 2010: 50). Tämä viittaa siihen, että kieltopartikkeli ja negatiivinen modaaliprefiksi *nu* 'ei' on muinoin ollut verbi.

Enkidulta, millaista erilaisten ihmisten tuonpuoleinen elämä on. Jälkimmäisessä Gudea kuvailee unessa näkemiään enteitä untentulkitsijalleen Nanšelle.

(90) **lú dumu-ne 5-àm a-na-gen₇ i-ĝál**²²⁶

’(näkemäsi) mies jolla oli viisi poikaa, kuinka hän oli?’

{lú dumu+enē+Ø ja+Ø+am a.na+gen i+ĝál+Ø}

{mies lapsi+PL+ABS 5+ABS+on kuinka+EQU NEUT+olla.olemassa+hän}

(91) **šeg₁₂ nam tar-ra^{ges} ù-šub-ba ma-an-ĝál**

’tiilen, jonka kohtalo oli määrätty, hän asetti ilmestymään (=olemaan) tiilimuottiin minulle’

{šeg₁₂ nam+Ø tar+^a+Ø ù.šub+^a ma+n+ĝál+Ø}

{tiili kohtalo+ABS määrätä+PP+ABS muotti+LOC minulle+hän+olla+sen}

Myös omistuksen ilmaiseminen verbillä **ĝál** on mahdollista. Tällöin käytetään verbin komitatiivimuotoa **-da-ĝál** ’olla jonkun (= omistajan) kanssa’.

(92) **ka₅-a-da’(=A) ĝidru an-da-ĝál a-ba-àm an-túd-dè-en**²²⁷

’Ketulla oli valtikka. (Hän pohti:) ”Ketä minä lyön tällä?”’

{ka^a+da ĝidru+Ø a+n.da+ĝál+Ø}

{kettu+COM valtikka+ABS NEUT+hänen.kanssa+olla+se}

a.ba+Ø+am a+n+túd+en}

kuka+ABS+on NEUT+häntä+lyödä+minä}

226 Sanatarkasti: ’mies, joka oli viisilapsinen, kuinka hän oli olemassa?’.

227 Huomaa, että kettu on tässä personoitu ja siihen viitataan elollisilla affikseilla. Sananparsissa kettu on yleensä kekseliäs, mutta läpeensä ahne vallan väärinkäytöksiin taipuvainen hahmo. Tämän esimerkin sanaparsi jatkuu: ’(Ketulla) oli sinetti. (Hän pohti:) minkä asian minä muutan?’

12.5 Omistusverbi *tuku*

Verbi **tuku** 'omistaa' esiintyy tyypillisesti 3. persoonassa ja sen objekti on yleensä kolmannessa persoonassa. Marûssa **tuku** reduplikoidaan ja translitteroidaan joko **tuku-tuku** tai **du₁₂-du₁₂**. Kumpikin näistä kirjoitetaan samoilla merkeillä, eikä ole täyttä konsensusta siitä, kummalla tavalla se tulisi lukea.

i-tuku ²²⁸	'minulla/sinulla on'	nu-tuku	'minulla/sinulla ei ole'
ib-tuku	'sillä on'	nu-(ub-)tuku	'sillä ei ole'
in-tuku	'hänellä on'	nu-(un-)tuku ²²⁹	'hänellä ei ole'

Myöhemmin käsiteltävän ientiiviprefiksin {ba} kanssa verbin **tuku** merkitys on 'ottaa puolisoksi; saada omaksi' (93). Mikäli verbi saa komitatiiviprefiksin {da} (s. 197), sen merkitys on 'olla velkojana'. Tällöin komitatiivi merkitsee velallista: sanatarkasti *velkoja*_[ERG] *omistaa* (*jotakin*)_[ABS] *velallisen*_[COM] *kanssa* (94).

- (93) ^deš₁₈-dar-um-mi ... ^der-ra-ma-lik-e nam-dam-šè ba-an-tuku
 'Ešdar-Ummi ... Erramalik on ottanut avioliittoon (= puolisuuteen)'
 {PN+Ø er.ra.ma.lik+e nam.dam+še ba+n+tuku+Ø}
 {PN+ABS PN+ERG avioliitto+TER IEN+hän+ottanut+hänet}

- (94) ur-^deš₅-peš ... šu ba-ti a-ba-^dutu-gen₇-e an-da-tuku²³⁰
 'Ur-Ešpeš on saanut (hopeaa) ja on sen velkaa Aba-Utugenille.'
 {PN+e šu+e ba+n+ti+Ø PN+e a+n.da+n+tuku+Ø}
 {PN+ERG käsi+DIR DAT+hän+läh.+DO PN+ERG NEUT+COM+hän+omis.+sen}

Verbi **tuku** voi esiintyä myös kliittisenä, jolloin se liittyy suoraan substantiivin perään. Toisinaan tämä tulkitaan yhdeksi sumerin johdosmorfeemeista.²³¹

á	'voima'	→ á-tuku	'voimakas' (jolla on voimaa)
ní	'pelko'	→ ní-tuku	'hurskas' (jolla on pelkoa)
níĝ	'asia; omaisuus'	→ níĝ-tuku	'rikas' (jolla on omaisuutta)
mu	'nimi'	→ mu-tuku	'kuuluisa, nimekäs' (jolla on nimeä)

228 Esimerkiksi {i+'+tuku+Ø} 'minulla on'.

229 Elollista kolmatta persoonaa merkitään hyvin harvoin: ePSD:n 1634 esimerkistä vain kuudessa tapauksessa. Eloton kolmas persoona näkyy pintamuodossa 169 kertaa.

230 Yhdysverbi šu...ti tarkoittaa 'ottaa vastaan', kirjaimellisesti esimerkki kuuluu: *Ur-Ešpeš on antanut (hopean) lähestyä kättänsä (ja) Aba-Utugen omistaa sen hänen kanssaan*.

231 Historiallisesti kyse on ajattomista partisiippiirakenteista (ks. luku 17.3).

12.6 Reduplikaation tehtävät

Verbivartalon reduplikation yleisin tehtävä on **kokijan monikollisuuden** tai **distributiivin** ilmaiseminen. Tällöin verbivartalo monistetaan kokonaan (95) siinä, missä aspektuaalisessa reduplikaatiossa toisto on osittaista (96). Muutamat verbit, kuten $gi_4 \sim gi_4-gi_4$ näyttävät tosin kummassakin tapauksessa vartaloiltaan identtisiltä, mikä voi joskus aiheuttaa monitulkintaisuutta: **mu-ġi₄-ġi₄** 'hän palautti ne' {mu+n+gi₄+gi₄+Ø} vai 'hän palauttaa sen' {mu+b+gi₄.gi₄+e}.

- (95) **niġ-nam mu-un-ġar-ġar** 'hän asetti kaiken paikalleen'
 {mu+n+ġar+ġar+Ø} {VEN+hän+asetti+asetti+ne}
- (96) **ġeš-ħur-bé im-ġá-ġá** 'hän oli asettamassa esiin sen suunnitelmia'
 {i+mu+b+ġá.ġá+e} {NEUT+VEN+sen+asettaa.asettaa+hän}

Marùssa monikollista reduplikaatiota esiintyy lähinnä säännöllisten ja suppleettisten verbien yhteydessä (97), reduplikoivat verbit eivät yleensä reduplikoidu.²³²

- (97) **ti-ġid^{mušen}-lú a ud mi-ni-ib-zal-zal-e**²³³
 'visertelevä *tigidlu*-lintu oli viettämässä päiviä(än poppelissa)'
 {tigidlu a+Ø+e ud+Ø mu+ni+b+zal+zal+e}
 {tigidlu visertää+TL+ERG päivä+ABS VEN+LOC+sitä+viettää+viettää+se}

Monikollisuuden ohella reduplikaatio voi ilmaista teon **intensiivisyyttä** (98). Se voi viitata myös **iteratiivisuuteen** eli saman teon suorittamiseen useaan kertaan – joskus pidemmällä aikavälillä ja useassa eri paikassa eri objekteille (99).²³⁴

- (98) **kalam ħu-mu-ge-en-ge-en**
 'tein Sumerin maan vakaaksi (jokaista sen kolkkaa myöten)'
 {kalam+Ø ħu+mu+[?]+gen₆+gen₆+Ø}
 {Sumer+ABS AFF+VEN+minä+tehdä.pysyväksi*2+sen}
- (99) **ég-ba na-rú-a e-me-sar-sar**
 'hän pystytti (= kirjoitti) steeloja pitkin tätä tulvapengerrystä'
 {ég+be+[?]a na.rú.a+Ø i+mu+bi+n+sar+sar+Ø}
 {pengerrys+tämä+LOC steela+ABS NEUT+VEN+ADE+hän+kirjoittaa*2+ne}

232 Muinaisbabilonialaisella kaudella myös aspektuaalisesti reduplikoivia verbejä voidaan osittain uudelleenreduplikoida: **mu-ġá-ġá-ġá** 'hän asettaa ne kaikki'.

233 Determinatiivi on tässä linnun nimessä epätavallisessa paikassa (akk. *tigillû*).

234 Jagersma 2010: 319; Zólyomi ym. 2016: 91–92.

12.7 Triplikaation ja kvadruplikaation tehtävät

(Thomsen 1984: 127–128)

Triplikaatiota esiintyy lähinnä aspektuaalisesti reduplikoituvien verbien yhteydessä. Kyseessä siis on eräänlainen reduplikaation osittainen uudelleenmonistuminen: **kur**, (ḥamṭu) ~ **ku₄-ku₄** (marû) → **ku₄-ku₄-ku₄**. Esimerkeissä (100, 101) triplikaatio ehkä ilmaisee **habituaalisuutta** tai **iteratiivisuutta** ja viittaa tapahtuman tavanmukaisuuteen tai toistuvuuteen. Tällaiset muodot ovat hyvin harvinaisia ja niitä tavataan lähinnä muinaisbabylonialaisen kauden sumerissa ja sitä myöhäisemmissä teksteissä. ETCSL-korpuksessa triplikaatiota esiintyy vain noin 20 kertaa, yleisimmin verbin ḡar yhteydessä.

(100) **du₄-mu-ḡu₁₀ ù-sá-ge ša-mu-un-ku₄-ku₄-ku₄**

’Vieköön uni poikani (sinne) kuten aina’

{du.mu+ḡu+Ø u.sag+e ši+mu+n+ku₄.ku₄+ku₄+e}

{poika+minun+ABS uni+ERG PFM+VEN+hänet+viedä*3+se}

(101) **^dnin-líl ^dnin-líl-da tuš-a-ra ḥé-en-ne-ḡá-ḡá-ḡá²³⁵**

’Ninlilin kanssa istuvalle Enlilille tarjotkoon hän (olutta) säännöllisesti!’

{PN PN+da tuš+^ʔa+ra ḥa+i+nnē+b+ḡá.ḡá+ḡá+e}

{PN PN+COM istua+PP+DAT PREC+NEUT+heille+sitä+asettaa*3+hän}

Erittäin harvoin tavataan myös kvadruplikaatiota eli vartalon nelinkertaistamista. Muodot ovat niin harvinaisia, että ETCSL-korpus sisältää näistä ainoastaan yhden esiintymän. Seuraavassa esimerkissä merkitys on ehkä ’tehdä lukemattoman monta kertaa’. Verbi on ḥamṭun partisiipissa (ks. luku 17).

(102) **giraba(AB.GIR)^{ku₄} dun-a nunuz-bé ḡar-ḡar-ḡar-ḡar-a**

’koloihin miljoonittain muniaan laskenut giraba-kala’

{giraba dun+^ʔa nunuz+be+Ø ḡar+ḡar+ḡar+ḡar+^ʔa+Ø}

{giraba kolo^ʔ+LOC muna+sen+ABS asettaa*4+PP+ABS}

Triplikoivat ja kvadruplikoivat verbit on kauttaaltaan sivuutettu uusimmissa sumerin kieliopissa. Niiden esiintymät on koonnut Edzard (1976).

235 Vapaasti käännettynä yhdessä istuville Enlilille ja Ninlilille tarjoiltakoon (kirkastettua olutta kuin vettä) säännöllisesti (kaikissa juhlissa).

12.8 Persoonataivutuksen kehityshistoriaa

Sumerin monimuotoisen persoonataivutuksen kehityshistoria on melko huonosti tunnettu, joskin ehdotettuja hypoteeseja on muutamia. Yksi siteeratuimmista hypoteeseista (Coghill & Deutscher 2002) selittää sumerin prefiksien ja suffiksien merkitysvaihdon osana sumerin siirtymistä akkusatiivi-nominatiivijärjestelmästä ergatiiviseen järjestelmään.²³⁶ Vaihdos muistuttaa Coghillin ja Deutscherin mukaan uusarameassa tapahtunutta kehitystä. Hypoteesin mukaan kantasumerissa persoonasuffiksit viittasivat aina verbin subjektiin (nominatiivi) ja prefiksit objektiin (akkusatiivi). Täten taivutuselementtien merkitys oli identtinen taivutuksen transitiivisuudesta ja aspektista riippumatta.

Aktiivi			
Intrans.	Imperfektiiv	*a-šub-ed- <u>en</u> ²³⁷	' <u>sinä</u> kaadut'
	Perfektiiv	*i-šub- <u>en</u>	' <u>sinä</u> kaaduit'
Trans.	Imperfektiiv	*a- <u>n</u> -šub- <u>en</u>	' <u>sinä</u> kaadat <u>hänet</u> '
	Perfektiiv	*i- <u>n</u> -šub- <u>en</u>	' <u>sinä</u> kaadoit <u>hänet</u> '

Aktiivikonjugaatioiden ohella sumerissa olisi ollut myös transitiivinen rakenne, jossa fokus oli kokijassa. Coghillin ja Deutscherin mukaan tässä transitiivisessa kokijarakenteessa kokijaa ilmaistiin nominatiivilla ja agenttia eli tapahtuman toimeenpanijaa direktiivillä tai datiivilla sen elollisuudesta riippuen. Luonteeltaan tämä rakenne oli staattinen ja se esiintyi siksi ainoastaan perfektiivissä. Verbin prefiksiketjussa agenttia merkittiin obliikviprefikseillä, jotka ovat allomorfisina /[?] e n b/ ulkomuodoltaan identtisiä persoonaprefiksien kanssa.

Kokijarakenne

Trans. perfektiiv	*guŋ- <u>e</u> i- <u>b</u> -šub- <u>en</u>	' <u>sinä</u> olet kaatunut <u>härän</u> <u>takia</u> ' ²³⁸
-------------------	--	--

Hypoteesin mukaan jossakin esihistoriallisessa kielivaiheessa kokijarakenne analysoitiin uudelleen transitiiviseksi aktiiviksi, jolloin aiempi subjekti tulkittiin objektiksi ja direktiivillä merkitty agentti uudeksi subjektiksi: *sinä olet kaatunut härän takia* → *härkä on kaatanut sinut*.

236 Taivutuksen kehitys voidaan selittää myös käänteisesti olettamalla sumerin alkujaan olleen ergatiivikieli, jonka antipassiivirakenteesta kehittyi myöhemmin argumenttiivitauksiltaan päinvastainen imperfektiivinen taivutus. Tästä ovat kirjoittaneet Schulze ja Sallaberger (2007).

237 Prefiksejä {i} ja {a} Coghill ja Deutscher eivät artikkelissaan käsittele, mutta niillä todennäköisesti muinoin merkittiin imperfektiivin ja perfektiivin välistä eroa (s. 176).

238 Tämä on käännetty aktiivissa paradigmaattisuuden säilyttämiseksi. Passiiviksi suomennettuna tämä kuuluisi *sinut kaadettiin härän toimesta*.

Kokijarakenne	i-	<u>b</u> _[OBL]	šub	- <u>en</u> _[SUBJ]	' <u>sinä</u> olet kaatunut <u>sen</u> takia'
		↓		↓	
Akt. trans. perf.	i-	<u>b</u> _[SUBJ]	šub	- <u>en</u> _[OBJ]	' <u>se</u> on kaatanut <u>sinut</u> '

Uudelleenanalysoinnin seurauksena aiempi direktiivin tunnus {e} sai uuden tehtävän transitiivisen subjektin tunnuksena eli ergatiivina {e}. Myöhemmin tämä uudelleenanalysoitu aktiivin transitiivinen perfektiivi korvasi vanhan, ja näin persoonaffiksien paikanvaihto vakiintui osaksi perfektiiivistä taivutusta. Syy sille, miksi ergatiivin tunnukseksi vakiintui direktiivistä ja datiivista juuri direktiivi, selittyy Coghillin ja Deutscherin mukaan typologisesti (2002: 289).

Coghillin ja Deutscherin hypoteesi pyrkii myös selittämään sen, miksi sumerissa ei tavata monikollisia persoonaprefiksejä. Kantasumerin nominatiivi-akkusatiivikonjugaatiossa objektin persoonaa ilmaistiin käyttämällä prefiksejä {ʔ e n b}, mutta objektin monikollisuuteen viitattiin mahdollisesti verbivartalon reduplikaatiolla. Rekonstruktio tällaisesta verbikonjugaatiosta on annettu alla olevassa taulukossa:

Aktiivin transitiivin perfektiivi		
y.1.p.	*i-ʔ-šub- <u>en</u>	' <u>minä</u> kaadoin <u>itseni</u> '
y.2.p.	*i- <u>e</u> -šub- <u>en</u>	' <u>minä</u> kaadoin <u>sinut</u> '
y.3.p.	*i- <u>n</u> -šub- <u>en</u>	' <u>minä</u> kaadoin <u>hänet</u> '
m.1.p.	*i-ʔ-šub.šub- <u>en</u>	' <u>minä</u> kaadoin <u>meidät</u> '
m.2.p.	*i- <u>e</u> -šub.šub- <u>en</u>	' <u>minä</u> kaadoin <u>teidät</u> '
m.3.p.	*i- <u>n</u> -šub.šub- <u>en</u>	' <u>minä</u> kaadoin <u>heidät</u> '

Muinaisessa transitiivisessa kokijarakenteessa kokijan monikollisuutta voitiin ilmaista asianmukaisilla suffikseilla, kuten *-en-den 'me', *-en-zen 'te' ja *-en-ē 'he'. Agentin monikollisuutta ilmaistiin sen sijaan todennäköisesti vain lauseenjäsenessä ja verbin persoonaprefiksit viittasivat ainoastaan tämän persoonaan. Paradigma on rekonstruoitu seuraavaan taulukkoon. Agentin monikollisuus on ilmaistu käyttämällä monikollisia persoonapronomineja.

Kokijarakenne, perfektiivi		
y.2.p.	*za- <u>e</u> i- <u>e</u> -šub- <u>en</u>	' <u>minä</u> olen kaatunut <u>takiasi</u> '
y.3.p.	*ane- <u>e</u> i- <u>n</u> -šub- <u>en</u>	' <u>minä</u> olen kaatunut <u>hänen takiaan</u> '
m.1.p.	*mē- <u>e</u> i-ʔ-šub- <u>en</u>	' <u>minä</u> olen kaatunut <u>meidän takianne</u> '
m.2.p.	*zanē- <u>e</u> i- <u>e</u> -šub- <u>en</u>	' <u>minä</u> olen kaatunut <u>teidän takianne</u> '
m.3.p.	*anēnē- <u>e</u> i- <u>n</u> -šub- <u>en</u>	' <u>minä</u> olen kaatunut <u>heidän takiaan</u> '

Transitiivisen kokijarakenteen uudelleenanalysoinnin ja affiksien merkitysvaihdon seurauksena ergatiiviseen agenttiin viittaavat prefiksit merkitsivät edelleenkin vain persoona, ja koska transitiivitaivutuksessa verbivartalon reduplikaatio oli sallittu vain objektia ilmaistessa, ei tähän uuteen transitiiviseen konjugatioon jäänyt keinoja ilmaista monikollista subjektia. Monikon ja yksikön verbimuodoista tuli täten homonymisiä. Jossakin vaiheessa perfektiiivin transitiivisen subjektin ilmaisemiseksi kehitettiin sekajärjestelmä, jota voimme havainnoida sirkumfiksina {n...eš} – eli yksikön ja monikon tunnusten yhdistelmänä – sekä joinakin hyvin harvinaisina muina kiertoilmaisuuina, joissa suffikseista tai dimensionaaliprefiksien yhdistelmistä muodostettiin erilaisia monikollisia persoonaprefiksejä. Näistä on esimerkkejä alaviitteessä 218 (s. 152).²³⁹

239 Muinoin monikollisia verbivartaloita voitiin ehkä muodostaa myös suffiksilla {en}, joka myöhemmin kehittyi osaksi monikon persoonatunnuksia {en+den, en+zen, en+ē}. Tällaisista on säilynyt yksi jäännös suppleettiseen verbiin *tuš* ~ *dúr* 'istua (yks.)' ~ *durun* 'istua (mon.)' (joka palautunee kantamuotoon **dur-en*), sekä muutamiin kohortatiivimuotoihin (ks. Jagersma 2010: 322). Hypoteesini mukaan tästä samaisesta tunnuksesta {en} (jonka historiallinen kantamuoto oli emesalin valossa **en*) kehittyi ensimmäisen suffiksisarjan monikon tunnus {eš} emesalin **n* → š äänteenmuutoksen kautta (vertaa vartaloita EG *durun* /dur+en/ ja ES *duruš* /dur+eš/). Kun **n* menetti palatalisaationsa päämurteessa, monikon tunnuksesta **en* tuli homonyminen y.1.p. ja y.2.p. persoonasuffiksin **en* kanssa: **i-šub-en* 'putosin, putosit' ja **i-šub.en-Ø* 'he putosivat' ← **i-šub.enⁱ-Ø*. Tämän johdosta päämurre saattoi lainata I suffiksisarjan monikon tunnuksen **eš* emesalista. Sirkumfiksoidut monikkomuodot {n...eš} ovatkin näkemykseni mukaan primäärisiä ja heijastavat ikivanhaa alkuperäistä tapaa ilmaista monikollista elollista subjektia. Vertaa perfektivejä **i-n-šub-Ø* 'hän pudotti *hänet*' ja **i-n-šub.enⁱ-Ø* 'he pudottivat *hänet*' imperfektiivisiin **a-n-šub-e* 'hän pudottaa *hänet*' ja **a-n-šub.enⁱ-e* 'he pudottavat *hänet*'. Myöhemmin monikon tunnus uudelleenanalysoitiin osaksi persoonasuffikseja, josta em. muotojen segmentoinnit {i+n+šub+Ø}, {i+n+šub+eš} ja {a+n+šub+e}, {a+n+šub+enē} juontavat juurensa. Sumerin persoonasuffiksi {enē} kehittyi siis suffiksiyhdistelmästä **enⁱ-e*, siinä missä {eš} lainattiin emesalin muodosta **eš-Ø* ← **enⁱ-Ø* (Sahala 2017a). On tosin epäselvää, kuinka muihin kuin kolmannen persoonan objekteihin viitattiin silloin kun perfektiiivissä subjektin monikollisuutta merkittiin monikkomuotoisella verbivartalolla **šub.enⁱ*. Monikolliset objektit, kuten **i-e-šub.enⁱ-den* 'te pudottitte *meidät*', **i-?-šub.enⁱ-zen* 'me pudotimme *teidät*' ja **i-?-šub.enⁱ-Ø* 'me pudotimme *heidät*' ovat historiallisesti perusteltavissa, sillä kolmannen persoonan sirkumfiksoidut muodot, kuten {i+n+šub+eš} ovat edelleen aidosti monitulkintaisia: 'he pudottivat *hänet*' (**i-n-šub.enⁱ-Ø*) vai 'hän pudotti *heidät*' (**i-n-šub-enⁱ*). Sen sijaan muodoista, joissa objekti oli yksikön 1. tai 2. persoonassa ei voida löytää minkäänlaisia jäänteitä. Oletettu muoto olisi **i-n-šub.enⁱ-en* 'he pudottivat *minut/sinut*', mutta verbimuotoja, kuten {i+n+šub+eš+en} 'he pudottivat minut' ei ole dokumentoitu. On tietysti mahdollista, että monikon tunnuksen **enⁱ* > {eš} uudelleenanalysoiduttua monikon kolmannen persoonan suffiksiksi sen perään ei enää haluttu lisätä muita persoonasuffikseja, sillä muodot tuntuivat nyt epäkieliopillisilta. Näin siis transitiivisen perfektiiivin subjektin ollessa monikollinen, objektia ei ehkä merkitty verbissä enää ollenkaan, vaan sen luku ja persoona oli pääteltävä lauseyhteydestä.

12.9 Yhteenveto

Neutraalissa tapaluokassa eli indikatiivissa *ḥamṭu* viittaa perfektiiiviseen ja *marû* imperfektiiviseen aspektiin. Passiivin ja kausatiivien paradigmien on annettu sivuilla 414 ja 415. Näiden kielioppia käsitellään luvuissa 14.3 ja 16.5.

		Prefiksit	Vartalo	Suffiksit
Intransitiivi	Ḥamṭu	–	ḥamṭu	subjekti (sarja I)
	Marû	–	marû + {ed}	subjekti (sarja I)
Transitiivi	Ḥamṭu	subjekti	ḥamṭu	objekti (sarja I)
	Marû	objekti	marû	subjekti (sarja II)
	Futuuri	objekti	marû + {ed}	subjekti (sarja II)

	Intransitiivi		Transitiivi			
	Ḥamṭu	Marû	Ḥamṭu		Marû	
	Subjekti		Subjekti	Objekti	Subjekti	Objekti
SG1	en	ed+en	?	en	en	?
SG2	en	ed+en	e	en	en	e
SG3a	Ø	ed+Ø	n	Ø	e	n
SG3i	Ø	ed+Ø	b	Ø	e	b
PL1	enden	ed+enden	?	enden	enden	?
PL2	enzen	ed+enzen	?	enzen	enzen	?
PL3a	eš	ed+eš	n...eš, b	eš	enē	nnē, b
PL3i	REDUP+Ø	(RED)+ed+Ø	bʔ	REDUP+Ø	–	b+REDUP
Sarja	I	{ed} + I	Prefiksit	I	II	Prefiksit

Muista, että monikollinen reduplikaatio viittaa **kokijaan** eli intransitiiviseen subjektiin tai transitiiviseen objektiin!

Tämän luvun harjoitustehtävät löytyvät sivulta 318.